

ciális kérdéseket absztrakt és konkrét formában is felvillantja. Itt az osztrák pavilonnal ellentétben, nem egyperces szobrokat látunk. Az üvegpalcokon a lemerevedett testek egyszerre szobrok és kirakatba kitett áruk is. Benzinyomokból kis tüzek lobbannak fel, tűzoltó csőből vízsugár tör fel, parittyából kis acél golyók gurulnak, de a főszereplők a testek. A *Faust* címnek kettős értelme van, nem csak a fausti paktumra, hanem a Faust (a német szó jelentése ököl), mint az erőszak, és az ellene folyó lázadás megjelenik. A szokatlan hangok, kutyaugatás, a zene azt sugallja, mintha világvége közeledne, fent és lent egybeolvad, akár a lassú, törékeny, hol barátságos, hol ellenséges, gonosz, vonagló testek. Az idei Arany Oroszlán díj beanyozza a német pavilont, talán ezután már nem kell alakítani rajta.

Ha még bírunk sorba állni, kincskeresőknek Damien Hirst monumentális kiállítását ajánljuk. Az se biztos, hogy kincset találnak, de az valószínű, hogy a látványt nem szemlélik közböbösen. Viva Arte Viva. A művészet köszöni szépen, megvan, él. Energiát sugároz, fel- és megismerhetetlen, vonzza az emberi tekintetet. Hatása alatt állunk. Immár több ezer éve. Keressük a nyitját, miért és miként hat ránk. Mostra ez, egyetemes és lokális. Kánont teremt is, vagy kánont igazoló. Az egyetemes művészettörténetbe való beemelése egyik helyszíne. Aratója. Mert látni, hogy a képmintés, egy képtelen kiállítás két hegycúcson Noét is idézi, a vízőzönt, figyelmeztetés. Van mit menteni.

KÖLÜS LAJOS

A művészetekbe kapaszkodik a világ

Velencében biztosan. Christine Macel főkurátor (a negyedik nő, aki vezetheti a 120 éves Velencei Biennálét) teret ad a fiatal művészeknek, miközben újból megmutatja azokat, akik túl korán meghaltak, vagy azokat, akik a műveik jelentőségének ellenére ismeretlenek a nyilvánosság számára. Anna Halprin (Közösség pavilon), egy gyönyörű kilencvenhét éves nő videója, a *Planetary Dance* közösségi cselekvést és kulturálisan hibrid rituálét mutat, a békét népszerűsíti és összekapcsolja az embert és a természetet.

Vajiko Chachkhiani (*A Living Dog in the Midst of Dead Lions*, grúz pavilon) egy bányászvárosban talált elhagyott, tradicionális faházában – belül – láthatatlan forrásból megállíthatatlanul esik az eső. A Chachkhiani egy homályos apokalipszisra (vízőzönre?) utal: visszatérő rémálomunk lehet az elhagyott otthon a város szélén, egy időtlen, ökológiai borzalom nyomán. Ronkon Bukta Imre szentendrei *Levitáció* című kiállításon látható házával. Bukta installációjában is bent esik, esik az eső. A művészet nem ismer határokat, időt és teret, szabad. De nem véletlen, hogy a két mű mögött hasonló múlt, tapasztalat áll. Geoffrey Farmer ijesztő, de szerethető gejzírje (*A way out of the mirror*, kanadai pavilon) is az idő, a pillanat, az emlékezés, a megőrzés kérdéseit veti fel. Aki átmegy a pavilonon, egy napsütötte erkélyre jut, ahonnan a velencei vizekre láthat, és elolvashatja Farmer szövegét, amely a jelenlévő tárgyak eredetét taglalja.

A művészetről folyik a párbeszéd. És látjuk korunk miként lép ki a tornacipőből, miként válik virágvázává, virágtartóvá, egy egész fal, elválasztófal, egy bevásárlóközpont fala. (Michel Blazy: *Collection de chaussures*, Föld pavilon). Mintha kísértené az istent, egy víziót, hogy a jövőt mutatja, egy új rendet, amelyben talán nem jut szerepe az embernek. Mert már nem lesz emberiség, csak az öröksége, amely pusztulásra van ítélve, bár virágzik. A monacói művész tornacipőből növények, virágok nőnek ki, de nem kelnek így se lábra, illúzió, kissé didaktikus, eszembe jut, amikor a népművészeti tárgyak gyűjtése nagy divattá vált a 60-as, 70-es években, a szénvasalót virágtartónak használták, igaz, az egy funkcióját veszített tárgy volt akkoriban.

A néző felelőssége, hogy magának kell megkülönböztetnie a jót a jobbtól, és a kevésbé jótól. Izgalmas volt látni, ki lép túl a művészet határain, ill. ki jut el a művészet határainak fessegetéséig, sőt egyenesen megszüntetéséig, jelezve, a valóság egybeesik a művészivel. Dél-Korea pavilonjában Rodin *Gondolkodóját* láthatjuk, gyomorhajok ellen nagyon hatékony Pepsó-Bismol-ból, toalettpapírból, fából, vakolatból készült (Cody Choi: *The Thinker*). Giccs? Az. Szándékosan az. Ezért már nem is lenne giccs? Határeset. A mű akár egy kimért puncsos fagyfalt, csak épp nyalni nem lehet, de nem is ajánlott, mert nem tudhatjuk, a felhasználó (és talán használt?) toalettpapír megjelölés mit takar. Rokon alkotás Pauline Curnier Cardin szobor és video installációja, a *Grotta profunda*, *Approfundita*. Az installáció a felállított és átjárható tenyérrel az emberiség eredetére kérdez rá. És azt a helyet ábrázolja, ahol alulról felfelé minden megfordítható, ahol a nő felszabadulhat testében vagy megjelenésében. Fagyiként is interpretálták a széttárt ujjú tenyeret a kritikusok. Ízlések? Jézus modernkori arcképe egy női ágyékot takar el. Szent és profán találkozás. Rajta és belül is vagyunk? Ez a sors tenyere? Kézben tartjuk a világot, vagy a művészetet? A tenyérjósítás parafrázisa? Likas markú, jut eszembe a lekicsinylő mondás.

Az installációk és szobrok helyspecifikus, hol divatos, hol meglepő, hol közhelyes, konceptuális izmos trendjét látjuk a kiállítóterekben, háttérbe szorul a festmény és grafika. Mark Bratford absztrakt színes vásznai (USA pavilon) a kivételek. Sorok állnak az amerikai pavilon előtt, még nem tudom, mit rejtenek a termek, csak az elképesztő hosszú sor jelzi, nem akármit. Az USA pavilonjában medúzák fent és lent is, fekete-sárgán, maga az ajtó is medúza. Egy mellékajton léphetünk be a pavilonba, mintha Thomas Jefferson rabszolgái lennénk. *Tomorrow Is Another Day* a kiállítás címe. Mark Bradford – akire azt is mondják, a mi Jackson Pollockunk – művei a folyamatos kísérletek anyagi absztrakciói, amelyekben egyesíti az ősi múltat (mítoszt, alkímiát) és az egyéni (személyes) történetet. Bradford a világ pluralista és inkluzív elképzelését képviseli – egy olyan elképzelést, amely újra meghatározza, hogy mit jelent a világ és a művészet a művész, valamint a polgár számára.

A Művészek és könyvek pavilonjában ironikus megközelítések láthatók a művész helye a mai társadalomban, a pihenés és a kreativitás összetartozása tárgyában. Franz West üres sofaja a jelen nem lévő pszichiátert és pácienset is megidézi. A horvát művész, Mladen Stilinović ágyában alszik (*Artist at Work [again]*, *Artist at Work [1978/2017]*). Nyolc fényképét látjuk. Egyik képen nyitott szemmel fekszik az ágyán, miközben gondolkodik, vagy álmodozik, a többi képen a takaró alatt fekszik és alszik. A fényképek a mindennapi munka és pihenés napi rutinjára utalnak. *A gép forog, az alkotó pihen* (Madách: *Az ember tragédiája*).

Yelena Vorobyeva és Viktor Vorobyev *The Artist Is Asleep* (1996) című alkotás kapcsán felültek bennem Oblamov, Goncsarov orosz író regényének hőse. Nem ír alá nyilatkozatot, az

biztos, álmban nem. A lazaság és a cselekvés közötti tér fontosságát hangsúlyozza és ünnepli a mű. A műterem, a saját műhely (Dawn Kasper *The Sun, The Moon, and The Stars*, 2017) él, virul a Giardiniben. A műhely ethoszát látjuk.

Két bronz lépésnyom világít az egyik boxban (Fiete Stolte: *Printing My Steps*, Idő és Végtelen pavilon). Ez marad belőlünk? Keressük saját önazonosságunkat, mert a két lábnyom a művésszel azonos. Biológiai lábnyom, még nem fosszilis, mert bronzból van, a sötétben világít. Lesz egy újabb bronzkor? A Biennále most is előidézi, kikényszeríti észlelési képességünk javítását, mozgását, a megélt észlelési tapasztalatokkal. Újrainterpretálhatjuk vagy kiterjeszthetjük a művészet jelenkori határait.

Hetvenhét marocói kalapból áll Younès Rahmoun, *Taqiya-Nor* (2016) című alkotása. Kalapot emelek. Nincs egyetlen olyan kalap, amely egyforma lenne. Változó formák, változó művészeti törekvések. Mintha Bukta letarolt erdejét látnám, világítanak. Sátorban ülhettem (miután levettem a cipőmet), Ernesto Neto alkotása, olvashattam, meditálhattam. Itt elmosódott a határ modern és hagyományos művészet között. Bár az kiviláglott, hogy a modernség bölcsője a múltban ringatózik. A háncsból készült létraszerű, megcsavarodott kötélhágcsója a DNS kettős spirálját, az átörökítés elengedhetetlen alapelemeit juttatta eszembe. Szőnyeget érinthettem meg, függő szálakkal, finoman csüngtek alá. Leonor Antunes műve (... *then we raised the terrain so that I could see out*, 2017, Hagyomány pavilon).

Egyre nehezebb elkülöníteni a műveket az élet szokásos áramától, tárgyaitól. Élet és gyakorlat birodalma kerül közel egymáshoz a testek hangsúlyos (centrális, test és vágy kapcsolata szerinti) ábrázolásában. Phyllida Barlow *Folly* című kiállítása a brit pavilonban látható. A folly magyar jelentése: butaság, ostobaság, bolondság, oktalanság, dőreség. Rögök, csontok, gigászi méretűek, kitöltik a teret, rések között járhatunk, az az érzésem, hogy a nézőknek már nem is maradt hely. Velence tengeri vizéből két hatalmas fehér kéz nyúl ki és támasztja meg az egyik palota sarkát (Lorenzo Quinn *Support* című installációja a Ca' Sagredo hotelnél). Mintha egy fuldokló utolsó, elkeseredett mozdulatával kapaszkodna Velence épületébe. Roberto Cuoghi, Adelita Husni-Bey, and Giorgio Andreotta Calò művész trió *The Magic World* installációja az olasz pavilonban látható, mintha alkimisták laboratóriumában lennénk. A képzelőerő erejét tapasztalhatjuk meg, miként hatol át a látható jelenségeken is túl, és miként táru fel általa a világ minden gazdagságában és sokféleségében, miközben iparszerűen Krisztus szobrokat hoznak létre, darabolnak, szárítanak, majd újra összeillesztik a darabokat, és falra függesztik az egész testet. Elkészül a test, majd megsemmisül, és újra porrá válik? Ez is workshop? Most mi vagyunk az istenek, hogy ezt megtehetjük, élet és halál uraiként?

Az egész Biennálén érezni a szabadság levegőjét. Kozmikus mélységek és kozmikus magasságok. A képzelet határtalanságát mutatják az alkotások, még bonzaiban is (Wong Cheng Pou *Bonsai of My Dream*, Macao, Kína). Hordszéket vivő korpulens alakokat látunk, egyiket a fal innenső, a másikat a fal túoldalán. A fal választja el őket. Úgy érzem, mintha különböző dimenziók között járnék, oda-vissza. Az irracionális valóságosnak hat, és ami valóságos, már nem is létezik. A többdimenziós pszichológiai időt és teret köti össze a művész. Michel Blazy *Forêt de Balais* című műve (Idő és Végtelen pavilon) seprű és földből kinövő zöld növény társtítása. Biológiai óra mutatja az idő múlását. A zöld benövi a seprűket, léteznek, meg nem is. *Légy, ami lennél: férfi. / A fű kinő utánad* – írta József Attila (*Tudod, hogy nincs bocsánat*).

Az andorrai pavilonban látható a *Murmuri*, Eve Ariza installációja, amely olyan, mint egy spirál, eperszínű, körkörös, közepén egy lyukkal, a mindenség kapujával, kerámiából. A mű

az univerzális nyelv reflexiója, a mutáció anyagának mélyreható kutatása, az alak és a hang eredete. Egy pillantás erejéig elidőzők az Arsenaléban a *Las Amazonas*, 1968 című alkotásnál. Talán női mellek, mellcsúcsok. Sánchez Zilia munkáját a formális absztrakció megkülönböztető megközelítése jellemzi. Hullámzó sziluettek, elnémított színpaletták és egy egyedi, érzéki festészeti mód tárul elém.

Talán a Biennále ezektől a pillantásoktól az, ami. Felfoghatatlan. Látni és emlékezni. Sok és kevés. Művészet és a kereskedelem (piac) kézfogója is. Várjuk a következőt. *Always a Little Further* (Mindig egy kicsit tovább), az 51. Biennále szlogenjével.

KÍNAI PAVILON YAO HUIFEN SKELETON FANTASY SHOW